

УДК 343.34

Ольга Попович,

аспірант кафедри кримінального права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН (ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД)

Стаття присвячена порівняльно-правовому аналізу законодавства України та зарубіжних країн щодо кримінально-правових засобів боротьби з терористичними актами. Автор з'ясовує правові моделі регламентації у законодавстві різних країн кримінальної відповідальності за скоєння цього злочину, розглядає нормативно-правове визначення поняття «терористичний акт» та формулює власну позицію стосовно можливих варіантів подальшого вдосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність за терористичний акт.

Ключові слова: кримінальне законодавство, порівняльно-правовий підхід у кримінальному праві, тероризм, боротьба з тероризмом, терористичний акт, боротьба з терористичними актами.

Постановка проблеми. Боротьба з терористичними актами є сучасним завданням для світової спільноти, держав, науковців і пересічних громадян. Терористичні акти реєструються в Україні та інших країнах у досить значній кількості зі зростаючими за кількісними показниками суспільно небезпечними наслідками. За даними поважних міжнародних інституцій, лише 34 країни не зазнають терористичних проявів, а Україна у 2017 р. посідає вже 17 сходинку за рівнем терористичного впливу серед усіх країн світу [1, с. 12, 13].

Терористичні акти та інша терористична діяльність стає глобальним і національним лихом, з яким слід боротися різними засобами: політичними, соціальними, економічними, гуманітарними та кримінально-правовими. У Кримінальному кодексі (далі – КК) України, прийнятому Верховною Радою України 5 квітня 2001 р. міститься ст. 258, яка передбачає кримінальну відповідальність за терористичний акт. У 2006 р. і 2010 р., виконуючи міжнародні зобов'язання, український парламент вносить зміни до цієї статті, фактично роз'єднуючи злочини, які були передбачені в різних частинах ст. 258 КК, і розміщуючи їх у самостійних нових статтях 258-1–258-5 КК в оновленій редакції. Визнаючи позитивність такого кроку, зазначимо, що залишилися невирішеними для слідчо-судової практики багато питань. Ось чому наближення до наукового розв'язання наявних проблем щодо терористичного акту шляхом застосування порівняльно-правового підходу до вивчення та аналізу законодавства України та зарубіжних країн є актуальним.

Аналіз останніх досліджень за цією темою. Зарубіжний досвід боротьби з терористичними актами був предметом наукового інтересу Л. М. Демидової, В. П. Ємельянова, Ю. А. Лапутіна, С. М. Мохончука, А. В. Савченко, М. І. Хавронюка та інших дослідників. Їх наукові результати послугують вагомим підґрунтям для продовження вивчення цього питання з метою пошуку тих знань, що можуть стати корисними для подальшого вдосконалення кримінального законодавства України у частині боротьби з терористичними актами. Слід також зазначити, що, незважаючи на значну увагу науковців до зарубіжного кримінального законодавства, ще не з'ясовані підходи, що застосовуються в різних країнах у разі фіксації суттєвих властивостей терористичного акту як злочину; не виявлені ефективні моделі побудови статей з ознаками цього злочину та його різновидів. Це підтверджує актуальність і доцільність окремого вивчення та аналізу кримінально-правових заходів боротьби з терористичними актами в зарубіжних країнах та їх порівняння з підходами українського законодавця.

Метою цієї статті є наближення до вирішення зазначених проблемних питань для подальшого вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за вчинення терористичного злочину.

Виклад основного матеріалу. Терористичні акти в багатьох країнах визнаються злочинами. При цьому спостерігаються різні підходи до термінологічного визначення терористичного акту та інших видів терористичних злочинів, їх місця в Особливій частині КК (у разі його наявності). Так, в Україні

поняття «терористичний акт» розкривається в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. [2], у ст. 1 якого зазначено, що терористичний акт – це злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпаду чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 КК України. У разі, коли терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених статтями 112, 147, 258–260, 443, 444, а також іншими статтями КК України, відповідальність за їх вчинення настає відповідно до КК України.

Зазначеним Законом України також наведено визначення терористичної діяльності: це діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; фінансування та інше сприяння тероризму. Отже, в цьому Законі терористичний акт визнається різновидом терористичної діяльності, і з таким підходом ми погоджуємось. Разом із тим вітчизняний законодавець не встановлює вичерпний перелік видів терористичної діяльності, а обмежується вказівкою на статті КК України, використовуючи словосполучення «а також іншими статтями Кримінального кодексу України». За допомогою такого термінологічного звороту визначаються межі визнання діяльності людини терористичною – виключно статтями КК України.

Як вже зазначалось, терористичний акт визнано злочином у ст. 258 чинного КК України, частина 1 якої має таку редакцію: «Терористичний акт, тобто застосування зброї, вчинення вибуху, підпаду чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних по-

літичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою».

Обставини, що обтяжують кримінальну відповідальність за скоєння терористичного акту, викладені в частинах 2 і 3 вказаної статті. Це ті самі дії (які визначені в ч. 1 ст. 258 КК), вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до заподіяння значної майнової шкоди чи інших тяжких наслідків (ч. 2 цієї статті), і дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що призвели до загибелі людини (ч. 3 ст. 258 КК України) [3].

Показово, що: (1) цей злочин український законодавець розташував у розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» Особливої частини КК; (2) з аналізу тексту ст. 258 КК випливає, що терористичний акт вчиняється виключно шляхом дії, тобто скоєння цього злочину не може відбуватися шляхом бездіяльності особи; (3) погроза вчинення таких дій теж визнається терористичним актом; (4) метою вчинення таких дій (як терористичного акту) є порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста).

Розглянемо підходи, що застосовуються в кримінальному законодавстві зарубіжних країн щодо визначення поняття «терористичний акт» або схожих за змістом злочинів (порівняно з українським законодавством). Так, у КК Республіки Польща 1997 р. у редакції станом на 1 січня 2016 р. злочини, пов'язані з терористичною діяльністю, розміщені в главі XXXII «Злочини проти публічного порядку» із використанням у ст. 255а терміна «злочин терористичного характеру». У названій статті міститься покарання за розповсюдження або публічне представлення матеріалу, що може сприяти вчиненню злочину терористичного характеру, з наміром, щоб такий злочин був вчинений. Визначення злочинів терористичного характеру в КК Республіки Польща відсутнє [4, с. 197; 5, с. 99].

Про злочини терористичного характеру йдеться в § 2 і 4 ст. 258 згаданого КК. Причому в § 2 цієї статті мета вчинення злочину терористичного характеру виступає обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність за участь в організованій групі

або об'єднанні, про що зазначено в § 1. Значно суворіше карається створення групи чи об'єднання, що мають на меті вчинення злочину терористичного характеру, а також керування такою групою чи об'єднанням. За такий злочин передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк, не коротший від 3 років [5, с. 100].

Кримінальну відповідальність за низку терористичних злочинів передбачено в книзі II «Злочини та покарання» розділі XXII «Злочини проти публічного порядку» у главі VII «Про терористичні організації і групи та терористичні злочини» КК Королівства Іспанія [6, с. 240–245], яка складається з частини 1 «Про терористичні організації і групи» (ст. 571) та частини 2 «Про терористичні злочини» (статті 572–580). А у ч. 1 ст. 573 КК Іспанії наведено визначення терористичного злочину, яким визнано будь-який тяжкий злочин проти життя, фізичної недоторканості, свободи, моральної цілісності, статевої свободи та цілісності, власності, природних ресурсів або навколишнього середовища, суспільного здоров'я; спричинення ризику катастрофи, пожежі; проти Корони; збройний напад, володіння, торгівлю і зберігання зброї, боєприпасів та вибухових речовин, передбачених цим кодексом, а також захоплення літаків, кораблів або інших транспортних засобів, якщо він вчинений для досягнення будь-якої мети з таких:

- повалення конституційного ладу, припинення або тяжка дестабілізація функціонування політичних інститутів, економічних або соціальних структур держави або примушування публічної влади вчинити певну дію чи не вчиняти таку;
- серйозне порушення громадського спокою;
- серйозна дестабілізація функціонування міжнародної організації;
- провокація стану страху серед населення або його частини.

Згідно з ч. 2 ст. 573 КК Іспанії терористичними злочинами також визнаються інформаційні злочини, передбачені статтями 197bis та 197 [7, с. 80, 81].

У ч. 1 ст. 574 КК Іспанії передбачена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на строк від 8 до 15 років за зберігання зброї або боєприпасів, володіння або зберігання вибухових, легкозаймистих, запалювальних або задушливих пристроїв або речовин, їх компонентів, виготовлення, продаж, транспортування або поставку цих предметів у будь-якій формі, їх розміщення або використання з метою вчинення терористичних злочинів, перелічених у ч. 1 ст. 573 КК України. Згідно з ч. 2 ст. 574 КК Іспанії

підвищена кримінальна відповідальність у виді позбавлення волі на строк від 10 до 20 років установлена за ті ж дії, вчинені з метою тероризму, стосовно ядерних, радіоактивних, хімічних або біологічних зброї, боєприпасів, пристроїв або речовин. Таке ж покарання передбачено у ч. 3 цієї ж статті за розробку хімічної або біологічної зброї, володіння, перевезення чи будь-яке сприяння іншому поводженню з ядерними речовинами, пристроями або матеріалами, які виробляють радіоактивне випромінювання.

Згідно з ч. 1 ст. 575 КК Іспанії карається позбавленням волі на строк від 2 до 5 років особа, яка пройшла військово або бойове навчання чи підготовку, а також навчання або підготовку для розробки хімічної або біологічної зброї, виготовлення вибухових, вогнебезпечних, запалювальних, задушливих чи інших небезпечних речовин з метою вчинення терористичних злочинів. Згідно з частинами 2 та 3 цієї ж статті КК Іспанії таке ж покарання передбачене за різного роду підготовку до вчинення злочинів, передбачених ч. 1 ст. 575 КК Іспанії, зокрема за надання послуг зв'язку (в мережі Інтернет тощо), а також за підготовку тих чи інших документів, якщо ці діяння вчинені умисно і навіть на території інших держав. У ст. 576 КК Іспанії передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 5 до 10 років та штрафу від 3 до 5 його мінімальних розмірів за будь-яке пряме чи непряме використання будь-яких цінностей чи товарів для сприяння терористичній діяльності (фінансування тероризму). Посилене покарання може бути призначено, якщо цінності або товари передано особі, відповідальній за вчинення терористичного злочину. За фінансування терористичної діяльності у ст. 576 КК Іспанії передбачена кримінальна відповідальність юридичної особи у вигляді штрафу.

Згідно з ч. 1 ст. 577 КК Іспанії будь-яке співробітництво з терористичною групою або організацією з метою вчинення терористичного злочину карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років. У ч. 3 цієї ж норми визначено, що у разі вчинення цього злочину з необережності особа карається штрафом. Згідно з ч. 1 ст. 578 КК Іспанії карається позбавленням волі на строк від 1 до 3 років публічне звеличення або виправдання злочинів, передбачених статтями 572–577 КК Іспанії, осіб, які їх вчинили, дискредитація, зневага або приниження жертв терористичних злочинів або членів їхніх сімей. Згідно з ч. 1 ст. 579 КК Іспанії карається штрафом поширення повідомлень та гасел з метою підбурювання інших осіб до вчинення терористичних злочинів. Крім того,

у ст. 579bis КК Іспанії передбачено можливість призначення особам, засудженим за терористичні злочини, додаткових покарань у вигляді позбавлення права займатися певними видами діяльності [7, с. 80–82].

Про терористичні акти йдеться в главах I «Про тероризм» і II «Особливі положення» розділу II «Про тероризм» книги IV «Про злочини та проступки проти нації, держави та громадського спокою» КК Французької Республіки в редакції станом на 1 січня 2017 р. [8, с. 194–199]. Кодекс надає визначення терористичного акту, яким є будь-які злочинні дії, індивідуальні чи колективні, якщо вони здійснюються з метою порушити громадський порядок шляхом залякування чи терору, а саме:

1. Умисне посягання на життя, умисне посягання на недоторканість особистості, викрадення та незаконне позбавлення волі, а також викрадення повітряного судна, корабля або будь-якого іншого транспортного засобу, визначеного книгою II даного кодексу;

2. Крадіжки, вимагання, знищення, пошкодження та псування, а також злочинні діяння у сфері інформатики, визначені книгою III даного кодексу;

3. Злочинні діяння по справах про бойові групи та розформовані рухи, визначені статтями з 431-13 по 431-17, та злочинні діяння, визначені ст. 434-6 та статтями з 441-2 по 441-5;

4. Злочини у сфері зброї, вибухових речовин, ядерних речовин, визначених вказаними статтями Кодексу оборони, а також ст. 317-4, 317-7, 317-8, за винятком зброї 6 категорії, Кодексу внутрішньої безпеки;

5. Приховування продукту одного зі злочинних діянь, передбачених п. 1, п. 4 даної статті;

6. Злочини у сфері відмивання грошей, передбачені главою IV книги III даного кодексу;

7. Проступки, передбачені статтею 465-1 Фінансового кодексу.

Отже, французький законодавець чітко визначає мету терористичного акту – порушення громадського порядку шляхом залякування чи терору. Крім того, наводиться конкретний перелік діянь, що визнаються терористичними актами, а також статей КК, Кодексу оборони, Кодексу внутрішньої безпеки, Фінансового кодексу, де зазначено діяння (певні злочини або проступки), що мають ознаки, вказані в ст. 421–1 КК.

Крім того, у розглядуваному КК терористичний акт відмежовується від акту тероризму. У ст. 421-2 зазначено, що актом тероризму є акт, якщо він пов'язується з будь-якою індивідуальною чи колективною

операцією, метою якої є порушення громадського спокою шляхом залякування або терору, розповсюдження в атмосфері, у ґрунті, надрах, або водах, включаючи територіальні морські води, будь-якої речовини, здатної поставити у небезпеку людину, чи тварину, чи навколишнє середовище.

У цілому досвід законотворчості зарубіжних країн є корисним для вдосконалення вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність за терористичний акт.

Висновки

Наведене дозволяє сформулювати такі проміжні висновки:

1. У результаті вивчення й аналізу законодавчих актів можна підсумувати, що кримінальне законодавство багатьох країн передбачає кримінально-правові заходи боротьби з терористичними актами, проте в кожній країні запроваджуються свої національні підходи до боротьби з цим явищем.

2. Корисним для подальшого удосконалення українського кримінального законодавства може бути іспанський і французький досвід боротьби з терористичними актами щодо мети такого злочину та визначення загального поняття терористичної діяльності, злочинів терористичного характеру та їх розмежування, а також для побудови моделі кримінальної відповідальності за терористичні акти.

Отримані знання про зарубіжний досвід боротьби з терористичними актами є науковим підґрунтям для продовження наукових розвідок задля подальшого вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства в цій частині.

Список використаних джерел:

1. Демидова Л. М. Доктринальна модель кримінально-правової охорони громадської безпеки. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки : матеріали міжнар. круглого столу (м. Харків, 18 травн. 2018 р.) / укладачі : Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. : Харків : Юрайт, 2018. С. 12–18.

2. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page8>.

4. Попович О. С. Зарубіжний досвід боротьби з терористичними актами. Актуальні проблеми кримінально-правової охорони громадської безпеки : матеріали міжнар. круглого столу (м. Харків, 18 травн. 2018 р.) / укладачі : Л. М. Демидова, Н. В. Невідома. : Харків : Юрайт, 2018. С. 196–200.

5. Кримінальний кодекс Республіки Польща / под. ред. В. Л. Менчинського; переклад на укр. мову В. С. Станіч. Київ : ОВК, 2017. 138 с.

6. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського; переклад на укр. мову О. В. Лішевської. Київ : ОВК, 2017. 284 с.

7. Гуркевич В. Кримінальна відповідальність за терористичну діяльність в Іспанії. Протидія терористичній діяльності: міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали міжна-

родної науково-практичної конференції (м. Київ, 30 верес. 2016 р.). Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. С. 80–82.

8. Кримінальний кодекс Французької Республіки / под ред. В. Л. Менчинського; переклад на укр. мову К. І. Мазуренко. Київ : ОВК, 2017. 348 с.

Стаття посвячена сравнительно-правовому анализу законодательства Украины и зарубежных стран относительно уголовно-правовых средств борьбы с террористическими актами. Автор выясняет правовые модели регламентации в законодательстве разных стран уголовной ответственности за совершение такого преступления, рассматривает нормативно-правовое определение понятия «террористический акт» и формулирует собственную позицию о возможных вариантах дальнейшего совершенствования законодательства Украины об уголовной ответственности за террористический акт.

Ключевые слова: уголовное законодательство, сравнительно-правовой подход в уголовном праве, терроризм, борьба с терроризмом, террористический акт, борьба с террористическими актами.

The article is devoted to the comparative legal analysis of the legislation of Ukraine and foreign countries regarding criminal-law measures to combat terrorist acts. The author finds out legal models of the regulation of criminal liability for committing this crime in the legislation of different countries, examines the legal definition of the term "terrorist act" and formulates its own position regarding possible options for further improvement of the legislation of Ukraine on criminal liability for a terrorist act.

Key words: criminal law, comparative legal approach in criminal law, terrorism, fight against terrorism, terrorist act, fight against terrorist acts.